

Uchwała z dnia 15 lutego 1995 r.
II PZP 6/94

Przewodniczący SSN: Stefania Szymańska, Sędzia SN: Maria Tyszel, Sędzia SA: Jerzy Kuźniar (sprawozdawca),

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Witolda Bryndy, w sprawie z powództwa Ludwika L. przeciwko Zakładowi Karnemu w S. o odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 15 lutego 1995 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni postanowieniem z dnia 30 sierpnia 1994 r., [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.

Czy roszczenie o odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy osoby odbywającej karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym skierowane przeciwko temu zakładowi karnemu jest sprawą z zakresu prawa pracy w rozumieniu art. 476 § 1 pkt 3 k.p.c., w brzmieniu ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 20, poz. 86) ?

p o d j ą ł następująca uchwałę:

I. Roszczenie o odszkodowanie w związku z wypadkiem przy pracy wykonywanej w warunkach pozbawienia wolności skierowane przeciwko zakładowi karnemu nie jest sprawą z zakresu prawa pracy w rozumieniu art. 476 § 1 pkt 3 k.p.c.

II. Osoby, które uległy wypadkowi przy pracy wykonywanej w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, mogą na zasadach prawa cywilnego dochodzić uzupełniających roszczeń odszkodowawczych ponad przewidziane przepisem § 5 ust. 1 w związku z ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 października 1975 r. w sprawie podstawy wymiaru renty z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, świadczeń dla pracowników, którzy ulegli wypadkom w szczególnych okolicznościach, oraz świadczeń dla osób nie będących pracownikami (Dz. U. nr 33, poz. 179 ze zm.).

U z a s a d n i e n i e

W pozwie z dnia 6 kwietnia 1992 r. powód Ludwik L. dochodził zasądzenia od pozwanego Skarbu Państwa-Zakładu Karnego w S. renty inwalidzkiej, nie określając jej co do wysokości oraz "jednorazowego odszkodowania" w kwocie 60 mln złotych. W uzasadnieniu podał, że będąc zatrudniony w Przedsiębiorstwie Przemysłu Metalowego w S. w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, uległ w 1988 roku wypadkowi, doznając urazu lewej nogi. Wypadku nie zgłosił, obawiając się, że może to być potraktowane jako tzw. samouszkodzenie.

Wydział Cywilny Sądu Wojewódzkiego w Elblągu, do którego pozew został skierowany, postanowieniem z dnia 13 kwietnia 1992 r. przekazał go Sądowi Woje-

wódzkiemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni, według właściwości, wskazując, z powołaniem się na art. 49² kodeksu karnego wykonawczego (w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 23 lutego 1990 r. o zmianie kodeksu karnego wykonawczego - Dz. U. Nr 14, poz. 85), że osoba, która uległa wypadkowi przy pracy w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, ma prawo do świadczeń z tego tytułu na zasadach przewidzianych dla pracowników. To przesądza właściwość rzeczową sądu pracy.

Powołując przepis art. 200 § 1 kodeksu postępowania cywilnego Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni, postanowieniem z dnia 4 czerwca 1992 r., [...] przekazał sprawę "o rentę z tytułu wypadku przy pracy" Sądowi Rejonowemu-Sądowi Pracy w Malborku, zaś na podstawie art. 218 kodeksu postępowania cywilnego wyłączył do odrębnego rozpoznania roszczenie o zapłatę jednorazowego odszkodowania w kwocie 60.000.000 zł.

Precyzując pozew, powód pismem z dnia 7 grudnia 1992 r. dochodził zasądzenia od Zakładu Karnego w S. renty inwalidzkiej w wysokości 2.500 tys. zł miesięcznie oraz odszkodowania "za cierpienia moralne i fizyczne" w związku z wypadkiem w kwocie 60.000 tys. zł. W uzasadnieniu datę wypadku określił na maj 1989 r., podając, że w czasie upadku szlifowanego metalowego płaskownika na nogę, doznał urazu.

Zakład Karny w S. w odpowiedzi na pozew wniósł o oddalenie powództwa i przekazanie sprawy "sądowi rzeczowo i miejscowo właściwemu".

Pozwany przyznał fakt przebywania powoda w Zakładzie Karnym w S. od 13 lipca 1987 r. do 15 listopada 1987 r., od 4 marca 1988 r. do 21 czerwca 1989 r. i od 21 sierpnia 1989 r. do 7 maja 1990 r. oraz zatrudnienia go w Przedsiębiorstwie Przemysłu Metalowego w 1988 roku, zarzucił jednak, że wypadek nie został zgłoszony przy czym, brak jest jakiegokolwiek dokumentacji lekarskiej z adnotacją o zaistnieniu wypadku w zatrudnieniu.

Zdaniem pozwanego, do rozpoznania sprawy właściwy jest Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. W toku postępowania pozwany wniósł nadto o zobowiązanie powoda do oświadczenia się, czy w tej samej sprawie nie toczą się inne, wcześniej wszczęte postępowania, przedkładając postanowienie Sądu Wojewódzkiego w Elblągu z dnia 2 czerwca 1992 r., [...] o odrzuceniu pozwu powoda o odszkodowanie i rentę z tytułu wypadku w Zakładzie Karnym w S. w 1988 roku, skoro sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami została rozstrzygnięta prawomocnym wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Elblągu z dnia 27 grudnia 1990 r., [...], postanowienie Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni z dnia 29 czerwca 1992 r., VII P 342/92, zawieszające postępowanie w sprawie między tymi samymi stronami o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy w kwocie 60.000 tys. zł oraz postanowienie Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni z dnia 8 września 1992 r., [...], przekazujące sprawę o odszkodowanie w związku z wypadkiem w czasie odbywania kary pozbawienia wolności Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S., z powołaniem się na przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 października 1975 r. w sprawie podstawy wymiaru renty z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, świadczeń dla pracowników, którzy ulegli wypadkom w szczególnych okolicznościach oraz świadczeń dla osób nie będących pracownikami (Dz. U. Nr 33, poz. 170 ze zm.).

W aktach sprawy znajduje się decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. z dnia 20 października 1993 r. [...], skierowana do powoda, mocą której odmówiono mu przyznania jednorazowego odszkodowania, wobec nie przedłożenia dowodów "uzasadniających prawo do odszkodowania".

Wyrokiem z dnia 31 marca 1994 r., [...] Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Malborku oddalił powództwo, określając przedmiot sprawy "o ustalenie i odszkodowanie", wobec jego niewykazania.

W związku z rewizją powoda, Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni postanowieniem z dnia 30 sierpnia 1994 r., [...] przedstawił zagadnienie prawne, wymagające rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego w trybie art. 391 § 1 k.p.c., którego treść przytoczono w sentencji uchwały.

Zdaniem Sądu Wojewódzkiego, zatrudnienie osoby odbywającej karę pozbawienia wolności, nie ma charakteru "umownego", wynika bowiem z art. 47 kodeksu karnego wykonawczego i regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1989 r., Dz. U. Nr 31, poz. 166 ze zm.), zaś skazani świadczą pracę na podstawie decyzji Komisji Penitencjarnej.

Wątpliwości zawartych w przedstawionym zagadnieniu prawnym nie usuwa też przepis art. 304 § 4 pkt 3 kodeksu pracy oraz wydane na jego podstawie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 lipca 1992 r. w sprawie zakresu i sposobu stosowania przepisów kodeksu pracy o bezpieczeństwie i higienie pracy przy wykonywaniu pracy przez osoby przebywające w zakładach karnych i zakładach poprawczych (Dz. U. Nr 59, poz. 301).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do przepisów art. 47 i 49 k.k.w., skazany ma obowiązek wykonywania pracy..., a także wypełniania obowiązków pracowniczych, wynikających z przepisów prawa pracy, zaś jego zatrudnienie ma na celu wdrożenie go do pracy i nauczenie zawodu dla przygotowania do uczciwego życia na wolności. Czas pracy skazanego jest taki sam jak ogólnie przyjęty, zaś należność za pracę ustala się według tych samych zasad, jak wynagrodzenie pracowników za pracę tego rodzaju. Przepisy wykonawcze, tj. regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności, zawarty w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1989 r. (Dz. U. Nr 31, poz. 89), w §§ 40-50 określa sposób kierowania skazanymi do pracy oraz precyzuje ich obowiązki i uprawnienia.

Powyższe przepisy odnoszące się do zatrudnienia skazanych na karę pozbawienia wolności, pozwalają na stwierdzenie, że zatrudnienie to nie jest wykonywane w ramach stosunku pracy, zaś skazany nie może być uznany za pracownika w rozumieniu art. 2 k.p. Przepis ten wskazuje, że pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru lub spółdzielczej umowy o pracę; znaczy to, że stosunek pracy powstaje na podstawie zgodnych oświadczeń woli stron, bądź też co najmniej za zgodą zatrudnianego; a więc jego cechą jest równorzędność stron. Przepisy kodeksu pracy, które dotyczą nawiązania stosunku pracy, mają charakter bezwzględnie obowiązujący, co oznacza, że poza wymienionymi w przepisie, nie istnieją inne możliwości nawiązania tego stosunku.

Tymczasem praca wykonywana przez więźnia w zakładzie pracy, ma swoje

źródło w nakazie administracyjnym zarządu zakładu karnego, a nie w umowie o pracę, nie dochodzi więc, w takiej sytuacji, do nawiązania stosunku pracy.

Według orzecznictwa Sądu Najwyższego (por. orzeczenie z dnia 11 lutego 1970 r., III PRN 106/69 - OSNCP 1970 z. 9 poz. 167, wyrok z dnia 26 kwietnia 1974 r., I PR 85/74, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1970 r., III PRN 106/69, OSPiKA 1971 z. 2 poz. 28 z glosą T. Świniarskiego), skierowanie więźnia do wykonywania pracy w zakładzie pracy, nie powoduje nawiązania stosunku pracy z tym zakładem, zatrudnienie takie bowiem ma cechy stosunku administracyjno-prawnego, istniejącego między więźniem a państwem.

Podobieństwa, które mogą występować, są wynikiem wyraźnego uregulowania prawnego i tak okresy pracy wykonywanej w czasie pozbawienia wolności - w wymiarze czasu pracy nie niższym niż połowa obowiązującego pracownika w danym zawodzie - uważa się za okresy równorzędne z okresami zatrudnienia w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, zaś skazany, który uległ wypadkowi przy wykonywaniu pracy w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, ma prawo do świadczeń z tytułu tego wypadku na zasadach przewidzianych dla pracowników - art. 49¹, 49² k.k.w.

To odesłanie do ogólnie obowiązujących przepisów w zakresie świadczeń z tytułu wypadku przy pracy, dotyczy ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz. U. z 1983 r., Nr 30, poz. 144 ze zm.), która w art. 43 upoważniła Radę Ministrów do określenia w drodze rozporządzenia zasad przyznawania wszystkich lub niektórych świadczeń przewidzianych w ustawie niektórym grupom osób nie będących pracownikami (art. 43 pkt 3).

W wykonaniu tego upoważnienia, wydane zostało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 października 1975 r. w sprawie podstawy wymiaru renty z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, świadczeń dla pracowników, którzy ulegli wypadkom w szczególnych okolicznościach oraz świadczeń dla osób nie będących pracownikami (Dz. U. Nr 33, poz. 179 ze zm.), które w § 5 ust. 1 i 3 przewidziało świadczenia przysługujące osobom, które uległy wypadkowi w związku z pracą w warunkach pozbawienia lub ograniczenia wolności, tj. rentę inwalidzką - w razie zaliczenia do jednej z grup inwalidów i jednorazowe odszkodowanie - w razie zaliczenia do I lub II grupy inwalidów. Świadczenia te przysługują na warunkach i w wysokości określonych w ustawie wypadkowej, od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (§ 9 ust. 1 i 10 cytowanego rozporządzenia).

To wyraźne uregulowanie, wskazujące także organ zobowiązany do wypłacania świadczeń, daje podstawę do stwierdzenia, że roszczenie osoby, która uległa wypadkowi w związku z pracą w warunkach pozbawienia wolności oparte na przepisach § 5 ust. 1 w związku z ust. 3 cytowanego rozporządzenia Rady Ministrów, jest sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych, stosownie do art. 476 § 2 pkt 4 k.p.c. w związku z § 10 cytowanego rozporządzenia, skoro przez sprawy z ubezpieczeń społecznych rozumie się sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących "innych świadczeń w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych".

Nie oznacza to jednak, że takie świadczenia stanowić muszą zaspokojenie wszelkich roszczeń z tytułu uszczerbku na zdrowiu z tytułu wypadku.

Osoba taka bowiem, na ogólnych zasadach prawa cywilnego, może dochodzić swych roszczeń w drodze powództwa przed sądem, zaś ich podstawą prawną będą przepisy kodeksu cywilnego o czynach niedozwolonych (art. 417 - 420) dotyczące odpowiedzialności Państwa i państwowych osób prawnych za swych funkcjonariuszy, ewentualnie na podstawie art. 435 k.c. (zasada ryzyka) w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa lub zakładu wprawianego w ruch za pomocą sił przyrody.

Fakt, że wyżej cytowane rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 października 1975 r. przewiduje w takim przypadku rentę i jednorazowe odszkodowanie, nie wyklucza możliwości dochodzenia ewentualnych roszczeń opartych o przepisy art. 444 i 445 k.c. jako roszczeń uzupełniających ponad przewidziane przepisem § 5 ust. 1 w związku z ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 października 1975 r. w sprawie świadczeń dla niektórych osób nie będących pracownikami.

Podobne stanowisko zawarte jest w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 1974 r., I PR 85/74 oraz postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 1977 r., I CZ 85/77.

Roszczenie takie skierowane przeciwko zakładowi karnemu, nie jest jednak sprawą z zakresu prawa pracy w rozumieniu art. 476 § 1 pkt 3 k.p.c.

Kategorie tych spraw są w cytowanym przepisie uregulowane wyczerpująco, zaś powołana podstawa dotyczy świadczeń dla pracowników i członków ich rodzin z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, dochodzonych od zakładu pracy.

Odsyłając do powyższych uwag należy powtórzyć, że więzień nie jest pracownikiem w rozumieniu przepisów kodeksu pracy, zaś jego związek z państwem wynika ze stosunku administracyjno-prawnego.

Nie można też sięgać do przepisu pkt 2 § 1 art. 476 k.p.c., skoro konieczne by było wyraźne uregulowanie ustawowe nakazujące traktowanie takich spraw, jak spraw ze stosunku pracy, zaś w przypadku osób pozbawionych wolności uregulowania takiego brak.

Sygnalizowany wyżej przepis art. 49² k.k.w. dotyczy jedynie świadczeń z tytułu wypadku przy wykonywaniu pracy w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, nie odsyła jednak do trybu postępowania właściwego dla roszczeń wynikających ze stosunku pracy.

To stwierdzenie, a także powyższe uwagi wskazujące ogólnie na podstawę prawną roszczeń uzupełniających dochodzonych przez osobę, która uległa wypadkowi w czasie pracy wykonywanej w warunkach pozbawienia wolności od zakładu karnego, daje podstawę do stwierdzenia, że sprawa taka jest sprawą cywilną.

Z tych też wszystkich względów, na podstawie art. 391 k.p.c. Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak w sentencji.

=====